

Нові умови вимагають корекції процесів політичної модернізації, в тому числі, включаючи і механізми адекватного реагування на багатофакторний вплив трансформаційних викликів. Зазначене передбачає зміцнення геополітичного статусу країни; інноваційне, технологічне оновлення економіки; створення реального суверенітету; розвиток освіти і науки; зміцнення національної ідентичності та геоецивілізаційними безпеки; покращення демографічного потенціалу, підвищення якості народонаселення; підтримку привабливого іміджу держави і курсу пропонованих реформ.

Дудко І. Д.,

доктор політичних наук, професор,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ І ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН: ВІД ДВОСТОРОННІХ ДО БАГАТОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

Агресія Росії проти України зумовила сприйняття світовою спільнотою українського питання як одного з найгостріших в сучасній європейській політиці.

Окреслюючи дану подію з точки зору двосторонніх відносин аналітики зупиняються насамперед на наступних обґрунтованих, а не вигаданих російською пропагандою (як то «захист порушених мовних прав чи прав свободи вибору етнічних росіян, жителів сходу») позиціях. Це:

- загроза виходу України з під впливу Росії через чітко визначений орієнтир на інтеграцію з Європейським Союзом. Втрата України як сфери геополітичного впливу РФ перешкоджає перетворенню останньої на імперію, а через це – послаблення особистої влади Путіна, чия політика інтерпретується в російських ЗМІ і державній російській

ідеології в якості політичної місії на «відновлення» («збирання») російських земель.

- Прагнення підтримки Росією статусу великої (або навіть супер) держави, здатної утримувати в колі свого впливу колишні території СРСР. Супердержави, як і імперії, не можуть існувати без перемог, бажано військових. Це – закон збереження імперій. Якщо визнати втрату Росією України – з погляду російської ідеології – сприйняття Росії в якості силового центру втрачає свій зміст.

- Збереження імперії, як і особистої влади її керманича, передбачає існування підтримки влади суспільством, а це є можливим в сучасних умовах соціально-економічного розвитку Росії за умов знищення опозиції, утворення підконтрольних владі ЗМІ, орієнтованих на ідеологічну обробку мас. Серед виправданих часом та історією самої Росії ідеологічних постулатів – необхідність сильної руки, практичний «вимір» якої знову ж таки можна ствердити на прикладі зовнішньої перемоги. За Приністров'ям, Дагестаном, Чечнею, Абхазією, Південною Осетією, ймовірноше за усе, прийшла черга Криму, а надалі – сходу України.

- Політичні орієнтири агресивної політики російського керівництва мають тісне поєднання з економічними факторами, а саме – загрозою втрати додаткових прибутків збагачення або, з іншого боку – прагненням отримати додаткові прибутки збагачення через приєднання нових територій. Саме в такому контексті можна розглядати анексію Криму або спроби реалізації т.зв. проекту Новоросії як утримання під своїм контролем економічних і військових потужностей України.

- Втрата перспектив контролю над українською ГТС як шляхів постачання газу в Європу та утримання механізмів впливу не тільки на Україну, а й європейські країни. За умов зменшення потреб європейських країн в російських енергоносіях або сумнівності проектів будови газотранспортних систем в обхід української території на порядку денному Росії – утримання й такого ринку збуту енергоносіїв якою залишалась сама Україна.

● Загострення соціально-економічних проблем в самій Росії, коли пошуки ворога та агресивні дії за кордоном стають механізмом відволікання суспільства від внутрішніх проблем та провалів керівництва країни у внутрішній політиці.

Зазначені положення не окреслюють усього спектру факторів, які можуть бути використані в контексті аналітичного осмислення причин агресивної політики РФ щодо України. Втім вони визначають не тільки гостроту і складність проблеми, а й її масштабність, що вочевидь виходить поза межі двосторонніх відносин.

Серед низки питань, які розглядаються з урахуванням загальноєвропейської і навіть загальносвітової політики, – не тільки порушення міжнародного права через порушення територіальної цілісності незалежної країни, якою є Україна; злам певного балансу сил на європейському континенті, який склався після розвалу комуністичної системи, а й спроби з боку російського керівництва ствердити конструкцію світу, яка б відповідала насамперед інтересам політичних сил (осіб), які очолюють на сьогодні РФ.

Мова може йти про повернення Росії статусу геополітичного центру, спроможного не тільки впливати, а й формувати тенденції світового розвитку, де механізмами політики виступатимуть не тільки політичний, економічний (енергетичний) тиск, а й відверта агресія, спрямована на підпорядкування авторитарній владі російського керівництва інших територій. По суті йдеться й про спроби стримування ліберальних тенденцій у Європі, пов'язаних з політикою поширення ЄС, включення до європейської ліберальної цивілізації країн, що прагнуть на кшталт України позбутися російських імперських впливів та вийти на рівень розвитку передових європейських спільнот.

Характерно, що зазначене визнається й самим російським керівництвом, що майже відверто визнають взаємоз'язок між агресією проти України і прагненнями останньої інтегруватися у європейський цивілізаційний простір. Показовими в цьому відношенні є висловлювання Міністра закордонних справ РФ С.Лаврова, який ще в квітні 2014 р.

заявляв наступне, пояснюючи характер політики Росії щодо України в аспекті боротьби українців проти режиму Януковича, підтримки українців з боку Заходу та, в якості зворотної реакції, військового вторгнення РФ у межі України. «Росія отримала політику поетапного розповсюдження геополітичного впливу Заходу на схід, який став, по суті, новим виданням курсу на стримування Росії, – заявляв Лавров. – Українські події – це не причина, а наслідок дій наших західних партнерів, які на цей раз явно перейшли межу припустимого...». І далі: «...усі повинні погодитись, що пріоритетним напрямом зусиль і російської держави, і структур громадянського суспільства є подальше просування концепції «Російського світу» як цивілізаційного і соціокультурного простору, який об'єднує людей різних національностей, але людей небайдужих до долі і місця Росії в світі...».

Такі підходи сформували чітку позицію європейських країн щодо Росії, яка розглядається у світовій дипломатії (згідно переважної більшості країн-членів ООН) не тільки як країна, що підтримує терористичні формування на сході України, а й безпосередньо здійснює агресію проти незалежної держави. Найважливішим проявом політики й дипломатії країн Європи на стримування Росії, до яких приєдналися США Канада, Японія, Австралія, Норвегія, Швейцарія та інші країни, стали санкції, що набули на сьогодні як економічного, так, частково, й політичного характеру.

Перший етап санкцій було започатковано 6 березня 2014 року. Він передбачав призупинення переговорного процесу Євросоюзу і Росії про пом'якшення візового режиму та нової угоди про партнерство. Крім того, під санкції підпадала група можновладців. Також був призупинений процес підготовки до майбутнього саміту G8, в якому мала брати участь Росія.

17 березня 2014 року міністри закордонних справ країн-членів ЄС прийняли рішення перейти до другого етапу санкцій і ввели обмеження у вигляді заборони на в'їзд і заморожування активів для 21 російського і кримського чиновників. Так, загальний список російських чиновників, які підпали під

санкції у зв'язку із захопленням Криму, досяг 33 осіб. Цього ж дня санкції проти семи представників Росії, Януковича і Медведчука ввели США. Про введення візових, а згодом і економічних санкцій проти Росії заявила Японія. Фінансові та візові санкції проти 12 громадян України і Росії ввела й Австралія.

20 березня нові санкції проти Росії ввели США: був розширений список громадян Росії, яким заборонено в'їзд в США і чиї активи на території США були заморожені. До санкцій також приєдналась Британія, яка заморозила рахунки 18 колишніх українських чиновників. Пізніше додаткові санкції для посилення ізоляції Росії ввела Канада.

28 квітня США ввели додаткові санкції проти семи депутатів Держдуми Росії і заморозили активи 17 компаній, які наближені до президента РФ Володимира Путіна. Також США заборонили постачання високотехнологічних товарів, які Росія може застосувати у військових цілях. Цього ж дня ЄС розширили список ще на 15 осіб. Слідом за США про додаткові санкції оголосили Японія, Канада та Рада ЄС.

В липні 2014 р. було започатковано посилений варіант другого етапу санкцій, під які з боку США потрапила низка компаній російського військово-промислового комплексу. Санкції проти Росії розширила й Європейська рада. ЄБРР було доручено припинити фінансування нових проектів в Росії, а Європейському інвестиційному банку – призупинити програми співпраці (в 2013 році фінансування по лінії ЄБРР склало близько \$2,5 млрд., ЄІБ – \$1,4 млрд.).

Збиття терористами самопроголошеної ДНР Боїнга-777, в результаті якого загинули 298 пасажирів та членів екіпажу – переважно європейців – істотно збільшило активність ЄС щодо протидії тероризму на сході України. Під дію санкцій ЄС потрапили не тільки низка високопосадовців РФ, переважно представники силових структур, а й «Луганська народна республіка», «Донецька народна республіка», Федеративна держава Новоросія..., «народне ополчення Донбасу», батальйон «Восток».

16 липня 2014 р. США почали вводити третій етап санкцій, спрямований проти деяких ключових секторів російської економіки. Також санкції були введені проти кількох російських політиків і військових, а також представників антиурядових сил. 29 липня ЄС прийняв рішення про введення третього рівня санкцій проти Російської Федерації, які стосувались енергетичного та фінансового секторів, продукції військового та подвійного призначення.

12 вересня ЄС ввів проти Росії нові санкції, якими заборонив організацію боргового фінансування для трьох російських паливно-енергетичних компаній — «Роснафти», «Транснафти» «Газпром нафти».

21 жовтня Міністерство торгівлі США попередило Росію про скасування торговельної угоди 15-річної давності, яка передбачала безмитний імпорт російської сталі.

30 жовтня міністр фінансів Франції Мішель Сапен заявив, що «не бачить умов для передачі Росії вертольотоносця типу «Містраль».

27 листопада Держдепартамент США заборонив постачати в Росію радіаційно стійкі компоненти, що використовуються в приладах для реєстрації випромінювання. Таким чином США блокують реалізацію масштабного міжнародного проекту зі створення орбітальної обсерваторії «Спектр-УФ».

За підрахунками аналітиків, санкції ЄС, США та інших провідних гравців світової спільноти почали набувати реальних проявів. Серед наслідків дії санкції – банкрутство окремих російських компаній (на кшталт дочірньої компанії Аерофлоту «Доброльот»), обвал російського рубля по відношенню до долару, зростання цін, загострення внутрішніх соціально-економічних проблем. Продовження, як і поглиблення дії санкцій, як вважають економісти, може суттєво вдарити по російській економіці, стаючи, своєю чергою, передумовою, політичного послаблення режиму Путіна.

Втім, основну протидію Росії продовжує здійснювати саме Україна, що військовим шляхом продовжує стримувати

агресора, захищаючи не тільки свою незалежність, а й певним чином ліберальні цінності усієї Європи. Слушно згадати в цьому плані висловлювання колишнього голови Ради Міністрів Польщі та чинного Президента Європейської ради Д.Туска, який зазначав, що Росія (Путін) «зупиниться там, де йому дозволить Україна».

Визначення масштабності намірів і планів керівництва РФ вимагають більш рішучих спільних дій України і держав західної спільноти. Важливим у даному відношенні залишається не тільки фінансова і військова допомога Україні, а й збереження єдності дій країн Заходу щодо протидії Росії. Так, занепокоєння викликають висловлювання офіційних осіб деяких європейських країн (Словаччини, Чехії, Угорщини, Кіпру, Фінляндії, Італії, Німеччини) щодо обмеження або навіть згортання санкцій, відновлення у повному обсязі бізнес зв'язків з Росією, обмеження яких має певний негативний відбиток й на країнах, що запроваджують санкції. На порядку денному, однак, більш вагомі питання – збереження цілісності кордонів в Європі, права країн самостійно і без тиску ззовні обирати шляхи розвитку, реалізовувати права громадян на демократію і свободу. Така політика не може мати одностороннього характеру чи обмежуватись рамками двосторонніх конфліктних відносин, а вимагає рішучих багатосторонніх заходів світової спільноти, що підтримує ідеї миру, стабільності, демократії, ліберальних цивілізаційних цінностей.